

Servei de Documentació

Unió de Religiosos de Catalunya • Centre de Vida Religiosa i Espiritualitat

Plaça d'Urquinaona, 11, 2n 2a (08010 Barcelona) Tel. 93 302 43 67 sec.general@urc.cat - urc.info@gmail.com

Autor	P. Josep M. Abella, missioner claretà, Superior general i membre de la Junta Directiva de la Unió de Superiors Generals	6
Títol	<i>La nova evangelització, temps de conversió per a l'Església, temps d'esperança per al món</i>	
Data	13 de desembre de 2012, dijous, a les 7 de la tarda	
Font	Conferència pronunciada a la Sala Pere Casaldàliga de la Llibreria Claret de Barcelona, organitzada per la Fundació Claret amb la col·laboració de l'URC	
Publicat	20 de desembre de 2012	

La nova evangelització, temps de conversió per a l'Església, temps d'esperança per al món

EL TEMA

La **Nova Evangelització** és un tema molt general que ha permès parlar de moltes coses, però sense centrar excessivament el diàleg sinodal. És un tema ampli i important. Cal tenir present la totalitat del títol: **La Nova Evangelització per a la transmissió de la fe**.

En el desenvolupament d'aquest tema hi ha uns **punts de referència fonamentals**:

- **El Concili**: la referència al Concili va ser constant, tot i que hi havia lectures diverses de la seva visió del món i de l'Església. La realitat que viu cadascú hi té una influència ben gran.
- El camí de l'Església postconciliar, sobretot tres documents: **EN, RMI, NMI**. A això cal afegir-hi les encíclics socials i **el magisteri de Benet XVI entorn de la caritat i la veritat i de la Paraula de Déu**.
- **La continuïtat dels Sínodes**, sobretot els Sínodes continentals i els que han estat dedicats a les diverses vocacions i formes de vida cristiana en l'Església.

- El desafiament que representen ***els nous escenaris*** que trobem al nostre món, tant en les seves característiques universals com pel que fa a les particularitats de situacions culturals, socials, econòmiques i religioses de cada lloc. L'evangelització, si ho és de veritat, és sempre dialogal i, per tant, no pot ignorar les situacions que viuen els homes i dones de cada lloc i de cada època.
- Una preocupació insistentment repetida pel Papa ***Benet XVI: acompanyar la humanitat a la recerca de la veritat per poder viure en l'amor.***

El tema s'articula també a partir de les respostes de les Conferències episcopals, de la USG-UISG i d'altres instàncies eclesials. Crec que les experiències pastorals i les opinions teològiques que van fer arribar tots aquests grups fins a la Secretaria del Sínode van marcar la perspectiva i la dinàmica de la reflexió sinodal. Em sembla, per exemple, que van obrir el concepte de "Nova Evangelització" a un nou horitzó, més enllà de la preocupació de com arribar a aquelles persones que, havent estat batejades, s'han allunyat de la vida eclesial.

ELS INSTRUMENTS

La dinàmica d'un Sínode es construeix a partir d'uns instruments que n'acompanyen la preparació i la realització concreta. Els vull repassar ràpidament. De fet, existeixen mots estudis i comentaris que m'excusen de fer-ne una anàlisi detallada. Només us en participo algunes impressions que vaig treure'n jo mateix quan els llegia i meditava.

LINEAMENTA

Introducció

1. *Temps de "Nova Evangelització"*
2. *Proclamar l'Evangelí de Jesucrist*
3. *Iniciar a l'experiència cristiana*

Conclusió

Els primers document-proposta (deixeu-me traduir així la paraula llatina "Lineamenta") tenia una estructura que el feia partir de la realitat. Després d'una petita introducció que explicava el sentit i l'objectiu d'aquest Sínode i invitava tots a sumar-se al procés de reflexió que començava, hi havia una mirada a la realitat.

El segon capítol invitava a centrar-se en allò que és la missió de l'Església: "proclamar l'Evangelí de Jesús", insistint que calia fer-ho tenint present l'anàlisi que s'havia proposat i amb una gran fidelitat al mateix Evangelí. Proclamar l'Evangelí té moltes implicacions en la vida personal de cada cristià, en el testimoni de la comunitat cristiana, en l'organització de les estructures eclesials, en l'ecumenisme..., en cada àrea de la vida eclesial. Exigeix, per altra banda, un llenguatge entenedor i uns signes comprensibles.

Finalment, se'ns deia que la "nova evangelització" necessita "nous evangelitzadors". Són els deixebles els qui poden comunicar l'experiència de trobament amb el Mestre i els qui poden protagonitzar una evangelització creïble i eficaç.

INSTUMENTUM LABORIS

Introducció

1. *Jesucrist, Evangeli de Déu per l'home*
2. *Temps de Nova Evangelització*
3. *Transmetre la fe*
4. *Revifar l'acció pastoral*
5. *Conclusió*

La redacció del document de treball és el segon pas en la dinàmica de preparació del Sínode. Recalco que tenia una estructura un xic diferent, tot i que els continguts eren ben semblants al document-proposta. Comença parlant de Jesús com a contingut del nostre missatge al món. És la trobada personal amb Jesús la que ens fa sentir el desig de compartir quelcom que ha estat fonamental en la nostra experiència personal. L'Església i cada cristià personalment hauran de ser acompanyants d'altres persones vers la seva trobada amb Jesús. Passa tot seguit a veure les situacions en què es troben les persones a qui va dirigit avui aquest missatge. Se'ns diu, en el tercer capítol, que el que pertoca a l'Església és transmetre la fe que ha rebut, o sigui, comunicar aquella experiència de trobada amb Jesús de què ens parlava el primer capítol del document a aquelles persones la situació de les quals s'ha analitzat en el segon capítol. Finalment, en un quart capítol, s'afirma que cal buscar nous processos pastorals per a la formació dels cristians i per fer operatiu el projecte de "nova evangelització".

LA CELEBRACIÓ DEL SÍNODE

ELS PARTICIPANTS

Sinodals: 262, el nombre més gran de participants en un Sínode

Bisbes: 248

Superiors generals: 13 i el director de "Comunió i Alliberament": 14

Auditors: 49 (entre ells alguns fundadors i dirigents de Nous Moviments Eclesials)

Experts: 45 (de tots els continents; més homes que dones, com acostuma a passar en aquests esdeveniments)

Delegats fraterns: 15

Invitats especials: 3 (Alois, de Taizé; Lamar Vest, de l'American Bible Society; Werner Arber)

Visitants il·lustres: Rowan William, Primat de l'Església anglicana, i Bartolomeu I, Patriarca de Constantinoble.

Per continents:

Amèrica: 63

Àfrica: 50

Àsia: 39

Europa: 103

Oceania: 7

Relator general: Cardenal William Wuerl (Washington)

Secretari especial: Mons. Pierre-Marie Carré (Montpellier)

Presidents delegats: Cardenals John Tong (Hong Kong), Francisco Robles Ortega (Guadalajara), Laurent Monsengwo (Kinshasa).

LA DINÀMICA

1. La meditació del Papa i les breus meditacions de cada dia.
2. La relació del Secretari general sobre la preparació del Sínode.
3. La relació del Relator del Sínode anterior sobre la recepció i l'impacte de l'exhortació apostòlica "Verbum Domini", que va fer el cardenal Marc Ouellet.
4. La relació dels representats de les Conferències episcopals continentals, que explicaven la situació dels seus respectius continents davant el projecte de "Nova Evangelització".
5. La "Relatio ante disceptationem".
6. L'escolta: Sinodals, oients, delegats fraterns, intervencions especials.
7. La "Relatio post disceptationem".
8. L'elaboració de les propostes.
9. Recull i presentació de les propostes.
10. El Missatge: elaboració i aprovació.
11. L'elaboració de les modificacions a les propostes.
12. La votació de les propostes (escrita i electrònica).

ALGUNS MOMENTS ESPECIALS I SIGNIFICATIUS

Menciono només els temes en què es van centrar aquestes intervencions, però val la pena llegir-ne el contingut.

Intervencions del Papa

Homilia de l'inici

- El Sínode, en la commemoració del 50è aniversari del Concili Vaticà II, que n'ha de ser punt de referència fonamental, i a l'inici de l'Any de la Fe, que és una crida al renovellament de la vida cristiana de tots els fidels i de l'Església com a comunitat dels deixebles de Jesús.
- Necessitat de situar-se davant Jesús, de contemplar-lo i escoltar la seva paraula.
- La "Nova Evangelització" dins la història de l'evangelització, que és la història de l'Església. Va fer una primera clarificació sobre el tema de la "nova evangelització".
- Va aprofitar el text de l'Evangeli d'aquell diumenge per reafirmar el matrimoni cristià i les seves exigències.
- Va fer una crida a viure a la vocació a la santedat. Va haver-hi la proclamació de dos doctors de l'Església.

Meditació inicial

- L'Evangeli ens fa veure que és Déu qui ens ha parlat. És una Paraula que només podem entendre gràcies al do de l'Esperit. La font de la vida de l'Església és l'acció i la paraula de Déu, no pas un projecte nostre.
- Confessar la fe i testimoniar la fe. "Confessio" i "Caritas".
- Cal que el foc de l'Esperit es revifi en els nostres cors. Sense aquest foc no serà possible la "nova evangelització".

Homilia final

- Un comentari sobre el significar de l'Evangelí d'aquell diumenge que ens narrava la curació del cec Bartimeu.
- La Nova Evangelització abasta tota la vida de l'Església. Va fer una ampliació del concepte de "Nova Evangelització" que ens havia donat en l'homilia inicial, recollint el debat sinodal. Ens va assenyalar tres punts importants en la "nova evangelització": els sacraments de la iniciació cristiana com a camí de trobada i configuració amb Crist; el primer anunci o "*missio ad gentes*" que cal fer d'una forma nova; l'atenció pastoral als allunyats, que és un gran repte per a l'Església avui, sobretot a Europa i alguns altres llocs.

La meditació de l'Arquebisbe de Canterbury

Ens va fer una meditació preciosa sobre la dimensió contemplativa necessària per a la missió de l'Església.

L'al·locució del Patriarca de Constantinoble

Va ser una crida forta a seguir el camí de l'ecumenisme que farà sempre més creïble la nostra missió en el món. En va posar exemples concrets i ens va invitar a no defallir en aquest camí volgut per Jesús.

LES INTERVENCIONS SINODALS

Alguns accents en les intervencions:

Crec que, juntament amb les intervencions de Benet XVI i de l'Arquebisbe de Canterbury, les intervencions dels Bisbes i altres participants al Sínode van ser l'element més important i decisiu de l'Assemblea. Recollien preocupacions i experiències concretes i feien arribar l'alè de la vida eclesial a l'aula sinodal. És ben veritat que n'hi va haver de totes les tendències, però em sembla que van ser el factor determinant per canviar la dimensió un xic alarmista i pessimista que ens va donar el Relator general en la seva presentació del treball sinodal. El gran missatge de les intervencions dels sinodals va ser: "L'Església és viva i mira de ser signe de l'amor de Déu en els diversos contextos on és present". Certament que hi havia una preocupació per tots aquells que, un cop batejats, s'han allunyat de la pràctica de la fe o, fins i tot, per aquells que sembla que hagin perdut definitivament la dimensió transcendent en la pròpia vida. Però també és ben cert que vam poder ser testimonis d'una Església que viu els problemes de la gent, que mira d'il·luminar la realitat des de l'Evangelí i cerca de viure d'acord amb les exigències que se'n desprenen. Com deia algú, l'Esperit Sant no està de vacances i el que cal és esbrinar cap on ens orienta amb els molts signes que ens deixa de la seva presència en l'Església i en el món. Tot sovint estem tan preocupats per les nostres coses, per no perdre cap mil·límetre d'influència o de poder, que perdem de vista les inspiracions de l'Esperit.

Vull recollir alguns trets de les més de les 350 intervencions que van ressonar a l'aula sinodal. No era fàcil mantenir-se atent a totes perquè eren intervencions de cinc minuts que s'anaven seguint sense massa ordre temàtic. De fet eren "testimonis" perquè, per la mateixa metodologia sinodal, no podien arribar a ser veritablement debat o discussió d'un tema concret o important. A veure si sóc capaç de presentar-vos alguns punts que van ressonar en mi amb més força. Certament responen a la meua sensibilitat; és ben possible que un altre en mencionés d'altres ben diferents:

- Tots ens vam sentir qüestionats per les posicions dels Bisbes filipins presents al Sínode que reclamaven a l'Església una evangelització feta amb més humilitat i senzillesa. El Bisbe Antoni Tagle, que va ser nomenat Cardenal durant el Sínode, ens parlava de la necessitat d'una acció pastoral més gratuïta i marcada per les ganes de servir el món. Insistia en la necessitat d'escoltar el món d'avui i en el poder del silenci que, a la fi, dona més pes a la paraula que s'anuncia o es comparteix. Un dels Superiors generals insistia en la necessitat d'una mirada amiga vers el món i de la disponibilitat a una trobada de cor a cor amb la gent. Un altre Bisbe filipí, Mons. Sòcrates Villegas, deia clarament que calia extirpar l'arrogància i reforçar el compromís pels pobres i marginats. Va trobar una bona ressonància la seva indicació: "La nostra experiència en el tercer món m'ensenya que sí que es pot predicar l'evangeli a qui té l'estómac buit, però amb la condició que l'estómac del qui predica estigui tan buit com els dels qui l'escolten". Va ser insistent en la seva crida a viure la dimensió de la solidaritat i el misteri de la santedat. Sense una profunda espiritualitat no és possible l'evangelització. Els Bisbes d'Àsia i alguns d'Amèrica Llatina van ser els qui més van insistir en el compromís pels pobres com a condició de credibilitat de l'evangelització.
- Aquí ve un altre dels temes més repetit en les intervencions: la conversió. La "nova evangelització" és, primer de tot, conversió i retorn a l'Evangeli. Es va parlar de conversió personal, de conversió de la comunitat eclesial, incloent-hi els estaments institucionals de l'Església, i de "conversió pastoral", que ens portava, a través de la veu dels Bisbes d'Amèrica Llatina, un ressò de la seva reflexió en l'Assemblea del CELAM a Aparecida. El tema de la conversió va ser constant i es presentava des de diverses perspectives; tot això n'indicava la seva importància. Juntament amb això, cal subratllar la insistència en el tema del testimoniatge que fa creïble el missatge que proclamem. Alguns Bisbes compartien com els escàndols de diferent mena que s'han donat a l'Església recentment han significat una dificultat molt gran per a la missió de l'Església.
- En aquesta mateixa línia es va insistir molt en l'espiritualitat. Ho van subratllar els Bisbes francesos i molts d'altres. Mons. Patenôtre, Bisbe de Sens, ens deia que havíem de ser capaços d'explicitar la presència de Crist en el món, i això només ho pot fer qui viu una profunda relació amb Déu. Ens parlava d'una espiritualitat samaritana "de servei", interessat només pel bé dels altres. Aquesta espiritualitat crea la necessària llibertat en nosaltres per obrir-nos al món sense por. És interessant la seva indicació: "No es tracta de forçar el món a entrar en l'Església tal com aquesta està estructurada en les seves diverses dimensions, sinó de crear una Església que sigui capaç d'acollir el món tal com ell és". És el mateix que ens deia el Bisbe colombià, Mons. Suescún, quan insistia que havíem d'alliberar-nos d'un excés d'autoreferencialitat. El Cardenal Scherer, Aqruebisbe de São Paulo, insistia en la vocació a la santedat de tots els cristians i demanava que no perdéssim de vista que els Sants han estat sempre els evangelitzadors més eficaços.
- Òbviament el tema del diàleg va aparèixer d'una forma repetida. Primer de tot, com a actitud fonamental per a la nova evangelització. Un diàleg que, per una banda, demana escoltar i, per altra banda, expressar amb claredat i de forma entenedora el missatge de l'Evangeli que dona sentit i obre nous horitzons a la nostra vida. Es va parlar dels diversos àmbits d'aquest diàleg: diàleg amb la cultura, que exigeix estudi i preparació; diàleg amb les religions que no és possible sense una consciència que l'acció de l'Esperit va més enllà de les fronteres de l'Església i que demana respecte i gran atenció; diàleg amb les cultures dels pobles que es

troben lluny de la tradició europea que ha marcat fonamentalment d'acció evangelitzadora de l'Església: el tema de la inculturació era poc present en el document de treball i alguns ho van indicar. Ara bé, per poder dialogar toca aprendre els nous llenguatges de cada generació i de cada lloc. En feia esment, per exemple, Mons. Ravasi, quan deia que ens havíem d'afanyar a aprendre un nou llenguatge que respongui a les preguntes d'una generació que encara no ha perdut definitivament la inquietud religiosa. En aquest sentit em va colpir també la intervenció del Mons. Desfarges S.I., un Bisbe d'Algèria, que ens deia que l'Església està cridada, primer de tot, a ser testimoni de l'acció de Déu en el món i ens recalava que el diàleg interreligiós és sobretot un "trobar-se amb la humanitat", amb les seves respostes a l'acció de l'Esperit de Déu.

- Tot això té una implicació clara en la "missio ad gentes", que també es va tractar en el Sínode de la "Nova Evangelització". Aquí van ser importants les indicacions dels Bisbes dels "països de missió" i dels representants dels religiosos, que han estat els grans protagonistes d'aquesta primera evangelització. Recordo com alguns insistien que havíem d'aprendre de les experiències del passat, tant per donar-ne gràcies a Déu com per evitar cometre els mateixos errors que descobrim en la història de l'evangelització. Com deia el Superior general dels jesuïtes en una entrevista que li van fer sobre el Sínode: "No sempre hem estat capaços d'obrir-nos al Déu de les sorpreses, al Déu que sempre fa sorgir el millor que hi ha en el cor humà sense fer violència a les tradicions culturals i a la religiositat de la gent". Déu està sempre present en la història. L'anunci de l'Evangelí ajuda a descobrir-lo com el que és: Pater-Abbà apassionat pels seus fills i filles. Sentir-se estimat omple el cor i obre noves dimensions en la vida: ens fa capaços d'estimar. "Nova evangelització" vol dir una nova manera de plantejar la primera evangelització, més dialogant, més gratuïta, més centrada en l'Evangelí.
- Es van fer moltes referències a la parròquia com a nucli fonamental en la vida de l'Església i instrument principal de la nova evangelització. Entorn del tema de la parròquia hi va haver, però, dues indicacions que em semblen molt importants. La primera és la seva articulació dins el projecte pastoral de l'Església diocesana, que molts van definir com el subjecte principal de la nova evangelització. La segona és la insistència en el reconeixement de les petites comunitats o comunitats de base, que és on es comparteix la Paraula de Déu i es viuen la fe i el testimoniatge cristià, i que la parròquia ha de saber promoure, acollir i articular. Va ser una sorpresa per a aquells que ja havien donat l'acta de defunció a les comunitats de base. Els Bisbes d'Amèrica Llatina, d'Àfrica i Àsia van ser molt insistents en aquest punt. Alguns Bisbes europeus van accentuar el caràcter cada vegada més multicultural de les parròquies a Europa, sobretot a les grans ciutats, i van fer una crida a saber plantejar bé la pastoral que demanen i aprofitar les oportunitats que suposen. En aquest sentit, es va expressar, per exemple, el cardenal Vallini, el Vicari del Papa per a la Diòcesi de Roma.
- La família va ser un altre dels temes recurrents en les intervencions del sinodals. N'hi va haver de tot tipus: des del qui es lamentava que la família havia deixat de ser l'instrument primer de transmissió de la fe, fins als qui oferien exemples concrets de pastoral familiar i experiències de famílies que havien integrat bé la dimensió de la fe en la seva experiència. No van faltar els qui demanaven que es busquessin urgentment solucions pastorals per a molts matrimonis cristians que havien viscut una primera experiència de fracàs, però que havien refet la seva vida en una nova aliança matrimonial que, però, no pot comptar amb la benedicció de l'Església. Mons. Paglia, el President del Consell Pontifici per la Família, deia que "les nostres

posicions sobre la família no són conservadores de quelcom, sinó que neixen de la preocupació pel futur de la societat i del món”.

- La formació dels evangelitzadors no podia deixar de ser un dels temes més tractats pels sinodals, formació tant dels sacerdots com dels laics. Sobre els preveres es va insistir en la necessitat d'una formació sòlida i integral en els seminaris i en experiències sistemàtiques de formació permanent. Per altra, es va demanar als bisbes que dediquessin temps a la cura pastoral dels seus preveres. Per als laics es van demanar processos seriosos de formació que els permetin afrontar les exigències de la nova evangelització en cada una dels contextos on es mouen. El Cardenal de Barcelona va indicar la necessitat d'educar a una lectura creient de la realitat social i cultural. En aquest sentit, vull recalcar la gratitud que molts Bisbes, sobretot d'Àfrica i Amèrica Llatina, van expressar pel treball generós i incansable dels catequistes, grans protagonistes de l'evangelització dels seus pobles i instruments imprescindibles per a una sòlida inculturació de l'Església i de la seva acció evangelitzadora.
- Van ser freqüents les referències a la doctrina social de l'Església i a la seva importància en el projecte de “nova evangelització”. És una traducció de la dimensió social de l'Evangelí, una guia per viure un compromís social i polític que troba les seves arrels en la caritat cristiana. Molts van fer referència explícita a la importància que ha tingut el “Compendi de la doctrina social de l'Església” en l'acció evangelitzadora i en la reflexió de molts grups cristians sobre les característiques de la nostra societat. Recordo que el Cardenal Monsengwo, l'Arquebisbe de Kinshasa i un dels presidents delegats del Sínode, va parlar de la necessitat de contribuir a la reconstrucció del teixit social amb la nostra aportació des de l'Evangelí. Dins d'aquestes referències a la dimensió social hi ha va haver moltes crides al respecte a la llibertat religiosa, sobretot en països on les petites comunitats cristianes es troben assetjades per diversos tipus de fonamentalismes que els Estats semblen ignorar. La referència dels Bisbes d'Àfrica i de l'Orient Mitjà a la relació amb l'Islam, o amb uns certs tipus d'Islam, va ser insistent. Expressaven un sofriment viscut per molta gent i compartien com la població catòlica als països de l'Orient Mitjà havia disminuït tremendament a causa de la inseguretat i de les amenaces a la integritat de les persones, de les famílies i dels seus béns. La persecució i les dificultats per viure la pròpia fe van ressonar en les intervencions d'alguns pares sinodals. Em va quedar a la memòria, però, la indicació de Mons. Raphael Balla, Bisbe de Guinea Conakry, que ens compartia com l'expulsió dels missioners va donar un gran protagonisme als laics. Em recordava l'experiència de tantes Esglésies en moments de persecució i feia desvetllar en el nostre pensament l'experiència de les primeres comunitats cristianes. En aquest mateix sentit, no van mancar referències al compromís dels cristians que treballen i viuen la seva missió en el món de la política, encoratjant-los a defensar plantejaments i projectes que recullin i expressin els valors fonamentals de la visió cristiana de la vida i del món.
- Es va parlar, naturalment, de la comunitat eclesial, de la seva experiència i de la seva organització, amb referència a la “nova evangelització”. No cal dir que tothom insistia a viure l'eclesiologia de comunió que té les seves arrels profundes sobretot en l'ensenyament del Concili Vaticà II. Tanmateix, cal dir que no tothom la veu de la mateixa manera. Molts van insistir en la centralitat del ministeri dels Bisbes, els primers responsables de la missió de l'Església (de fet, la gran majoria dels presents eren Bisbes), però es deia que havien de saber respectar i articular els diversos carismes, perquè tots ells són dons de l'Esperit pel creixement de l'Església i pel desenvolupament de la seva missió. Crec que és important el que es va

recollir després en una de les propostes (la 43), on es diu que tots els dons provenen de l'Esperit, tant els jeràrquics com els carismàtics, i que tots són "coessencials" en la vida de l'Església i en el desenvolupament de la seva missió. Es fa una menció especial a la vida consagrada demanant-li una plena inserció en la comunió eclesial i una contribució a l'evangelització des del seu carisma. Al final es va introduir una referència als "nous moviments eclesials", reconeixent els seus carismes i demanant la seva plena integració en els projectes pastorals de les Esglésies locals. Crec que va ser important la referència a la vida consagrada, gran protagonista de l'evangelització al llarg de la història. Se li demana, per una banda, que sigui testimoni de la primacia de Déu i de la capacitat de crear comunió que té l'Evangelí i que tingui la disponibilitat per situar-se a les fronteres geogràfiques, socials i culturals de la missió. Es van fer diverses referències a la vida consagrada contemplativa com una contribució essencial per a la nova evangelització. El Cardenal Topo, Arquebisbe de Ranchi (Índia), demanava que els instituts religiosos fossin veritablement missioners. La germana Mary Lou, presidenta de la Unió Internacional de les Superiores Generals, va indicar que no estava d'acord amb el que deia el document de treball que parlava de les religioses com un recurs important per a la nova evangelització, perquè creia que el testimoni d'unes dones que consagren la seva vida a Déu i al servei dels altres és molt més que un "recurs" o mà d'obra: és un testimoni de la primacia de Déu i de l'opció per viure radicalment l'Evangelí. Juntament amb això, hem de valorar la gran quantitat de persones que van parlar del protagonisme dels laics en la "nova evangelització". La seva presència en el món és l'element més important per tal que la nova evangelització es faci realitat. Alguns dels laics presents van donar testimonis molt interessants, però em sembla que tots estaven massa lligats a moviments particulars.

- No van faltar referències múltiples a la tasca educativa de l'Església. Tothom era conscient de la rellevància de les institucions educatives en el projecte de la nova evangelització. Es va insistir en la necessitat de consolidar la identitat dels centres educatius catòlics, de fer-n'hi plataformes de diàleg amb la cultura i d'iniciació en el camí de la fe o dels valors evangèlics per a milions d'infants, adolescents i joves. Es va demanar atenció a la formació dels educadors que treballen en aquests centres i a crear els àmbits i instruments de coresponsabilitat que permetin mantenir el caràcter cristià de l'educació que s'hi dona. També es considerava important la presència en el món educatiu públic, on cal testimoniar els valors de l'Evangelí. Aquesta referència educativa està relacionada amb el tema del jovent. El testimoni d'un jove que participava com a auditor va arrencar un aplaudiment fort de tots els presents en el Sínode. Estava ple d'esperança i d'entusiasme missioner, però és veritat que no era massa representatiu dels joves que trobem normalment a les parròquies o als centres de pastoral. Em va semblar important el plantejament vocacional que va aparèixer en algunes intervencions i que anava més enllà de buscar vocacions per a la vida sacerdotal o religiosa. Eren intervencions que parlaven de la creació d'una cultura vocacional que ajudés el jove a plantejar-se el seu projecte de vida des de la dimensió de la fe. Per això, s'insistia que el nucli fonamental de la pastoral juvenil havia de ser l'escolta i l'acompanyament.
- Molts van parlar dels processos d'iniciació cristiana i de la necessitat que fossin integrals i posessin al centre l'Evangelí. Alguns reconeixien que s'havia accentuat massa l'aspecte doctrinal i mancava l'acompanyament vers una veritable experiència de Déu. De fet, durant tot el Sínode es va estar parlant del catecisme de l'Església catòlica i, fins i tot, es posava quasi bé al mateix nivell la commemoració dels 50 anys del Concili amb els 20 anys de la publicació del Catecisme de l'Església catòlica. Crec que és important assenyalar que es parlava de processos

d'iniciació cristiana que fossin veritablement catecumenals i que, per tant, acompanyessin a una trobada existencial amb Jesús. En el mateix sentit, es va recalcar la necessitat que la catequesi no es reduís a una preparació immediata per rebre els sagraments.

- No vull deixar de mencionar les intervencions que es van referir al mitjans de comunicació social i a les noves tecnologies de la comunicació. Crec que és un dels elements que ha quedat més mal expressat en les propostes del Sínode, que no han sabut recollir la riquesa de les intervencions que s'hi van referir. En les propostes se'n fa referència des d'una perspectiva purament instrumental. En el Sínode, en canvi, es va parlar de la seva significació com un nou univers cultural on moltes persones, sobretot joves, troben el seu món relacional i conformen el seu món de valors. El problema no és tant com fer servir aquests mitjans per a la nova evangelització, sinó com fer-nos presents en aquest nou món mirant d'entendre'l i de portar-hi el missatge de l'Evangelí.

No cal dir que hi va haver moltes referències a altres temes: la litúrgia, els sagraments, la secularització i les seves conseqüències, la missió dels teòlegs, les situacions de minoria de moltes comunitats eclesials amb tot el que això comporta, l'ecumenisme, els emigrants, la teologia de la bellesa com a camí cap a Déu i un llarg etcètera. No és estrany si pensem que vam escoltar més de 350 intervencions de 5 minuts.

Acabo aquesta part mirant de fer una mica de síntesi d'allò que crec que hauria de caracteritzar la "nova evangelització". Ho faig recollint el que jo mateix vaig proposar en la meua intervenció a l'aula sinodal. Crec que és necessari explicar una mica millor de què parlem. És veritat que el Papa va intentar situar el tema en l'homilia de la Missa inaugural quan va parlar de les tres dimensions de l'evangelització: el primer anunci, la pastoral ordinària i la pastoral que cerca d'arribar a aquells qui s'han allunyat de la comunitat cristiana, que seria pròpiament el que definiria la "nova evangelització". Però, en aquest cas, com deia, a l'hora del cafè, un Bisbe d'un país on l'Església es troba en els seus inicis: "jo no hauria d'estar aquí, perquè on jo sóc encara no s'ha allunyat ningú, perquè encara han d'arribar". El mateix Benet XVI va ampliar el concepte en l'homilia de la Missa final. Crec que la "novetat" ha d'estar present en qualsevol projecte evangelitzador, perquè les situacions són sempre noves.

Deixeu-me, doncs, resumir el que vaig proposar: La crida a la Nova Evangelització és, abans que res, una crida a ser cristians joiosos i responsables del segle XXI, amb una gran fidelitat a l'Evangelí i a la gent del nostre temps, i amb un nou estil de missió.

En parlar de "Nova Evangelització" cal accentuar que no estem parlant d'una acció puntual o simplement d'una sèrie d'activitats, sinó d'un "procés" en què entren en joc diversos elements. N'indico alguns que em semblen fonamentals:

1. La Nova Evangelització parteix sempre de la realitat, observada amb el cor compassiu de Jesús, perquè de la permanent dialèctica entre l'Esperit i la realitat és d'on pot sorgir la seva novetat i les línies força que l'han d'orientar. La Nova Evangelització comença amb l'escolta i prioritza la trobada amb els altres.
2. Es concentra en l'anunci del Misteri íntegre de Crist que va proclamar, amb la seva vida i la seva paraula, l'Evangelí del Regne a tots, i molt especialment als pobres, com a alliberament

integral de l'home. Per això, subratlla fortament la importància del testimoni, de la gratuïtat en l'acció evangelitzadora i d'una opció clara pels pobres i la justícia, que li dóna credibilitat.

3. Té com a subjecte actiu i responsable tot el Poble de Déu, homes i dones, amb els seus diferents carismes i ministeris. Demana, per tant, una organització eclesial que reflecteixi veritablement aquesta coresponsabilitat i la complementarietat de vocacions i carismes.
4. Exigeix, per realitzar-la, evangelitzadors del tot centrats en Déu-Pare, urgits per la caritat de Crist, guiats pel seu Esperit i apassionats pels seus germans. La Nova Evangelització és impensable sense una cura atenta de l'espiritualitat de l'evangelitzador i de la comunitat cristiana.
5. Implica, consegüentment, una forta crida a la conversió personal, comunitària i institucional, en el context dels signes del nostre temps.
6. Exigeix prestar més atenció a la qualitat que a la quantitat, a l'essencial que a l'accidental, i afavorir un diàleg incansable.
7. Impulsa a renovar la dimensió missionera en l'anunci d'Evangeli, educant per al diàleg amb les cultures i les tradicions religioses dels pobles.
8. Procura treballar en xarxa amb altres persones i grups que busquen també la transformació del món segons el disseny de Déu, que, per a nosaltres, significa construir el Regne.

Per tot això, la Nova Evangelització és una "aventura espiritual" que s'ha d'expressar en opcions apostòliques diverses en els diversos contextos. Però, sense una profunda "sensibilitat evangèlica", serà molt difícil llegir els signes dels temps i trobar iniciatives apostòliques adequades i creïbles.

EL MISSATGE

El missatge del Sínode al Poble de Déu és el resultat més immediat dels treballs sinodals. Tots recordarem el bell missatge que va adreçar el Sínode sobre "la Paraula de Déu en la vida i missió de l'Església" al Poble de Déu. Aquell Missatge que ens invitava a obrir el cor a la Paraula creadora i portadora de vida, encarnada en la persona de Jesús, acollida en la casa de la comunitat cristiana i que ens era entregada per ser proclamada arreu, a tothom que trobàvem pel camí. El missatge d'aquest Sínode crec que recull, fins i tot millor que les propostes, l'esperit de l'Assemblea sinodal. Té un to esperançat i mostra un esperit dialogant amb el món. En començar amb una icona bíblica, recupera la profunda relació entre evangelització i Paraula de Déu que molts havien indicat en el debat sinodal i fa veure la connexió amb el Sínode anterior. Presenta bé les diferents dimensions de la nova evangelització o, si voleu, de l'evangelització:

- l'experiència de fe de la comunitat cristiana i de l'evangelitzador, insistint en la referència fonamental a la trobada amb Jesús;
- la conversió que demana, tant a escala personal com institucional;
- una mirada al món com a món estimat per Déu tot i les seves contradiccions;
- el record de tots els qui formen part de la comunitat cristiana i, per tant, estan cridats a ser protagonistes de la nova evangelització;
- el diàleg com a camí per descobrir i comunicar l'Evangeli;
- la contemplació de Déu i el compromís pels pobres com a elements imprescindibles per una evangelització creïble;
- Finalment, dirigeix una paraula de comunió i d'ànim a cada una de les esglésies continentals.

Característiques:

Crec que es podrien assenyalar cinc característiques principals d'aquest missatge:

- És Pastoral
- Recull el diàleg sinodal
- Té un to positiu
- És una mica llarg
- Adreça una paraula de comunió i ànim a les Esglésies dels diferents continents, reconeixent-ne la diversitat i aprofundint la consciència de la comunió de tots com a deixebles de Jesús i missioners del Regne.

LES PROPOSTES

La redacció de les propostes seria el fruit més palès del Sínode. Aquest treball es concentra en dos o tres dies de reunió dels grups lingüístics que ofereixen una sèrie de propostes, que després miren d'articular els relators de cada grup amb el Relator general, ajudats pels teòlegs que acompanyen el treball del Sínode. Es tracta, però, quasi bé d'una "missió impossible". La metodologia del Sínode es troba aquí amb una dificultat insuperable. El Relator general ens va fer una mena de síntesi de les intervencions que havíem sentit durant els dies de pacient escolta a l'aula sinodal, com a introducció al treball de redacció de les propostes per part dels grups. Aquesta vegada crec que no va ser capaç de recollir el missatge que havia arribat dels participants en el Sínode mentre anaven donant testimoni de les situacions de les seves Esglésies particulars i oferien suggeriments per dinamitzar la missió de l'Església en general. Tanmateix, els grups vam intentar formular algunes propostes seguint l'esquema ofert pel Relator general: la naturalesa de la "nova evangelització"; el context de la missió de l'Església avui; les respostes pastorals als nous desafiaments; els agents de la "nova evangelització". Recordo l'experiència del meu grup format per 38 persones. És molt difícil aprofundir cap de les temàtiques que van apareixent. Aquí rau precisament la incapacitat del Sínode d'oferir punts de vista ben madurats o propostes veritablement creatives. No hi ha temps per discutir els temes ni per discernir els camins més adients per a la proclamació de l'Evangeli en el nostre món. Tothom mira de fer el que pot, però el mur metodològic no deixa avançar. Es fa una primera síntesi de les propostes -unes 400- que arriben dels grups, i se n'entrega la llista a tots per tal que es pugui estudiar en els grups i fer les correccions necessàries, també amb molta pressa. Finalment, la llista definitiva de les propostes es sotmet a una doble votació. Una escrita que cal firmar; una altra electrònica que resta en l'anonimat. És curiós perquè el resultat d'ambdues votacions no coincideixen quasi bé mai.

Les propostes s'entreguen al Papa per tal que les tingui presents quan redacti l'exhortació apostòlica postsinodal, ajudat per una comissió que és elegida, pel que fa a la majoria dels seus membres, pels mateixos sinodals.

Vull destacar alguns punts de les propostes invitant cadascú a llegir-les després personalment:

- a. S'afirma el fonament trinitari de la missió de l'Església: és una participació en la "Missio Dei", que es fa present, primer de tot, en la missió de Jesús, el Verb fet carn, i continua en la missió de l'Esperit que inspira i mou l'Església a anunciar l'Evangeli, però que supera, al mateix temps, les seves fronteres. Ho podeu veure, per exemple, a les propostes 4, 5 i 36.

- b. Hi ha una preocupació pel tema de la secularització que ha marcat pregonament la cultura del món d'avui i que posa nous desafiaments a la missió de l'Església. L'Església se sent cridada a anunciar l'Evangeli, que ha de ser proposat, però mai imposat (13).
- c. S'afirma amb contundència la validesa del Concili Vaticà II, un do de Déu a la seva Església, i se'n promou una hermenèutica de la novetat dins la continuïtat (12).
- d. Hi ha una insistència en el tema del testimoniatge, que fa creïble la paraula que diem, i també en la dimensió social de l'evangelització. Es parla dels drets humans, de la reconciliació, de la doctrina social de l'Església, de la llibertat religiosa, etc. (14, 15, 16, 19, 24 i d'altres). Fins i tot es proposa que s'estudiï la conveniència de crear un observatori permanent sobre les violacions del dret a la llibertat religiosa (16).
- e. Hi ha una consciència forta sobre el món de les comunicacions socials i de les noves tecnologies de la comunicació, tot i que la proposta és molt pobra en mantenir-se en un àmbit purament instrumental (18).
- f. El tema de la conversió i la santedat, que van aparèixer repetidament durant el Sínode, es troba recollit en dues propostes (22 i 23). La "nova evangelització" és, primer de tot, retorn a l'Evangeli.
- g. Entre les estructures pastorals hi ha una insistència en la parròquia com a unitat base de la vida de la comunitat cristiana i instrument fonamental per a la nova evangelització. Se li assenyalen quatre característiques: lloc d'aprofundiment de la trobada amb Crist, de la celebració litúrgica, de la formació dels cristians, i instrument de caritat i solidaritat. S'insisteix en el caràcter missioner de la parròquia i en la nova situació que representa la nova configuració urbana del nostre món (25, 26 i altres). S'afirma la necessitat d'estar ben integrada en el projecte diocesà d'evangelització, animat pel Bisbe i organitzada en petites comunitats (49). Hi ha també referències importants a altres plataformes d'evangelització, relacionades amb el món educatiu (27), de la cura dels malalts (32) i d'altres.
- h. La litúrgia i els sacraments són, naturalment, presents a les propostes. S'accentua el seu caràcter evangelitzador i es demana un procés catequètic que vagi més enllà d'una preparació immediata per a la recepció dels sacraments (28, 29, 34, 35, etc.). Es recomana cuidar molt els processos d'iniciació cristiana (37). És important el que es diu sobre la missió dels catequistes, tot i que la proposta es queda curta en no assumir el que s'havia demanat per part de molts sinodals sobre el reconeixement institucional d'aquest ministeri eclesial (29).
- i. Hi ha una proposta que parla de la missió dels teòlegs a qui es demana que cerquin respostes a les noves preguntes que sorgeixen de les situacions culturals i socials que ens trobem avui (30).
- j. L'opció pels pobres no hi podia pas mancar, perquè es considera una condició fonamental de credibilitat per a la missió de l'Església (31).
- k. Recollint moltes intervencions a l'aula sinodal hi ha dues propostes referides específicament als laics i la seva missió en el món (45), accentuant les característiques que aquesta missió té en el cas dels homes i les dones. D'aquestes, se'n reconeix concretament la seva valuosa aportació a la reflexió teològica i en les diverses responsabilitats pastorals (46); tanmateix queda sempre pendent el tema de la posició de la dona dins l'Església.
- l. La proposta sobre la família recull l'interès que aquest tema va suscitar durant tot el Sínode. Crec que és important notar la consciència que es descobreix en la proposta sobre noves situacions familiars, no totes d'acord amb les posicions oficials de l'Església, i la petició que es busquin solucions pastorals a aquestes situacions (48).
- m. Hi ha diverses propostes que s'adrecen als diferents protagonistes de l'evangelització, destacant la seva aportació específica i oferint-los horitzons per al seu testimoniatge i treball: bisbes i preveres, religiosos, joves (49, 50, 51).

- n. El tema diàleg va ser central, com no podia ser d'altra forma parlant de l'evangelització. Les últimes propostes se'n fan ressò parlant de l'ecumenisme, del diàleg interreligiós, del diàleg fe-ciència i fe-cultura. Es fa referència explícita a la nova iniciativa anomenada "Atri dels Gentils" (52, 53, 54, 55).
- o. Hi ha una última referència al tema ecològic que el situa també dins el testimoniatge cristià i li ofereix un lloc en l'horitzó de la "nova evangelització" (56).
- p. El record de l'exigència de renovellament espiritual de tots els cristians per fer possible una nova evangelització i de Maria, com a model de l'evangelitzador, tanquen les propostes (57, 58).

ALGUNES CONSIDERACIONS FINALS

1. Durant tot el Sínode hom va constatar **una consciència forta del canvi que hi ha hagut en el món**. Aquest canvi ha afectat també la vida de l'Església i de cada creient. Algunes característiques més repetides d'aquest canvi: secularització i tot el reguitzell de conseqüències que ha portat; pluralisme cultural i religiós; consciència dels drets humans, però alhora violència i injustícia; allunyament de l'Església de molts batejats; les noves tecnologies de la comunicació social i la nova cultura que estan creant; la progressiva i imparabile urbanització que converteixen les ciutats en un camp pastoral prioritari, etc. Aquesta consciència invita a repensar la forma de viure la fe i d'explicar-la i demana nous plantejaments per a l'evangelització.
2. Es podria percebre clarament **un veritable desig d'evangelitzar**. En les propostes es parla, fins i tot, d'una nova Pentecosta. Hi ha una percepció de l'acció de l'Esperit de Déu que ens empeny a testimoniar i proclamar l'Evangeli. Per això, cal obrir nous camins. Crec, però, que hi hauria una llarga llista de motivacions que cal avaluar, purificar i clarificar.
3. Durant tot el Sínode **es va estar parlant de "Nova Evangelització" -n'era el tema-, però no es va arribar mai a una definició clara del concepte**. Si hom llegeix amb calma les propostes, trobarà que s'entén de maneres diverses. Com ja he indicat, hi ha la indicació que va fer el Papa en la seva homilia, quan va distingir tres dimensions de l'evangelització -la primera proclamació, la formació dels batejats i l'atenció pastoral als allunyats-, dient que la NE es refereix sobretot al treball amb els allunyats. Però, si només parléssim d'això, quedarien desplaçades moltes indicacions de les propostes, com ara el diàleg interreligiós, la formació dels preveres i altres agents pastorals que ha de centrar-se en la NE (perquè s'oblidarien altres aspectes fonamentals), el treball per la Justícia i la Pau, la cura pastoral dels malats, etc. Al cap i a la fi, haurem d'anar a buscar-ne el sentit en un nou estil d'evangelització que inclou també, com a element essencial, un renovellament de l'experiència de fe de l'evangelitzador. Tot això acompanyat de la necessitat de revisar les estructures pastorals i organitzatives de l'Església, tot i que aquest últim aspecte va quedar finalment fora de l'atenció sinodal.
4. Hi ha una insistència en **el dret que tothom té a rebre l'anunci de l'Evangeli i en l'obligació i el dret que l'Església té de proclamar-lo**. Aquí hem de considerar la crida a respectar el dret fonamental a la llibertat religiosa i a expressar les pròpies creences privadament i pública. Juntament amb això es parla de la renúncia a tota mena de proselitisme i s'insisteix en el respecte a la llibertat de cadascú. El diàleg interreligiós és important en la NE, tal com es diu en

la proposta 53. Hi ha una referència explícita a l'Islam, que va ser un tema tractat per diversos pares sinodals. Es denuncien els fonamentalismes com a contraris a la dignitat de les persones. En aquest aspecte, però, manca un reconeixement de l'acció de l'Esperit en les persones i els pobles que encara no han rebut l'anunci de l'Evangeli. Queda, també, com a tema teològic per aprofundir el caràcter salvífic (i cal comprendre bé aquesta paraula, amb tota l'amplitud de significat que té) de les altres Tradicions religioses.

5. Una altra característica és la importància que es dona a **la doctrina social de l'Església** com a element constitutiu de la NE. És una explicitació de la ressonància que l'Evangeli té en la vida de les persones i en les relacions entre elles i entre els pobles. Es va citar diverses vegades el "Compendi de la Doctrina Social de l'Església", que s'ha avaluat com un instrument positiu.
6. Trobo que hi ha **una excessiva preocupació per l'ortodòxia** que, certament, és un aspecte important, però que cal entendre en el camí de fe de les persones i les comunitats. Es va fer referència moltes vegades al "Catecisme de l'Església Catòlica", que es considera un punt de referència important en el treball d'evangelització i, sobretot, de formació dels fidels. El fet, per exemple, que es demanés (per part d'alguns, tot i que va passar a les propostes) un compendi sobre la proclamació del kerygma és simptomàtic en aquest sentit. Jo crec que cal anar més aviat a aprofundir l'experiència de fe de l'evangelitzador i fiar-se una mica més de l'acció de l'Esperit. Fins i tot entre els factors que han provocat l'allunyament de molts batejats de la comunitat cristiana, podem dir que hi ha el fet d'haver ensenyat molt catecisme, però haver acompanyat poc a una experiència de fe que toqués la vida.
7. Crec que un altre aspecte important és **la insistència en la formació dels evangelitzadors**, tant els preveres i els religiosos com els laics. Hi van insistir molts sinodals i va ser un tema molt present en els grups. Es va parlar d'una formació integral: humana, cristiana, intel·lectual, etc. En el Sínode no es va parlar gaire de les conductes morals reprovables d'alguns membres del clergat, però es va recollir a les propostes i al missatge. És un fet que ha tret credibilitat a l'Església; i això sí que va estar present en el diàleg sinodal.
8. Molts bisbes van insistir en **la necessitat de processos d'iniciació cristiana més consistents**. Es va recalcar que han de ser processos de tipus catecumenal que portin a una opció a partir d'una experiència de trobada amb Crist i d'integració a la comunitat cristiana. La discussió sobre l'ordre dels sagraments de la incitació cristiana parteix d'aquí; però la percepció, en aquest cas, era que es tractava més aviat d'un problema pastoral que no pas teològic, i que calia resoldre'l des de les opcions pastorals, que s'han de contrastar sempre amb la situació concreta de les persones i les comunitats cristianes. De totes maneres, em sembla important la indicació que la catequesi ha de ser quelcom més que preparació a la recepció d'un sagrament. És un procés de creixement en la fe que cal acompanyar.
9. També es va parlar força de **la litúrgia com a espai privilegiat de NE**. La fe celebrada penetra en el cor de la persona i esdevé part de la vida del creient i de la comunitat cristiana. Fins i tot se'n va parlar des de la perspectiva de la "*Via pulchritudinis*", a partir de la insistència en "*l'ars celebrandi*". Tanmateix molts van insistir en la urgència de fer unes celebracions més vives i properes a la sensibilitat de la gent en cada context cultural. Recordo que l'Arquebisbe de Jakarta va demanar que s'apliqués més el principi de subsidiarietat en aquest camp i en altres.

10. Es important **el quart bloc de propostes sobre les “agents de la NE”**. Es remarca molt el lideratge des bisbes. La seva missió és promoure la NE i articular totes les realitats de la església particular per poder evangelitzar amb efectivitat. Cal veure tota la llista: preveres, diaques, religiosos i religioses, laics, joves, malalts, etc. En paral·lel a aquest tema hem de veure els de **les estructures per l'evangelització**. Tres van ocupar un lloc privilegiat: la Diòcesi, la parròquia i els centres educatius.
11. Hi ha **alguns temes que no ens poden passar desapercebuts** perquè són importants i van estar presents repetidament: la família, amb tota la seva problemàtica dins els diversos contextos culturals; els joves; la parròquia, amb les seves diferents formes organitzatives, entre les quals s'accentuen les petites comunitats cristianes; la Diòcesi com a subjecte de la NE. És important l'afirmació de la proposta 43 sobre la “coessencialitat” dels dons jeràrquics i carismàtics.
12. Crec que **la vida consagrada** ha rebut un tractament digne per part del Sínode, tot i que en el document de treball la seva presència era molt feble i en la relació del Relator general hi estava absent completament. Es reconeix que aconsegueix la seva missió i presta un gran servei a la NE en el seu ésser i en el seu fer. El desafiament d'anar a les fronteres i als nous areòpags és molt seriós. Es també notable l'esment de la vida contemplativa, tan important per una NE de la qual es diu que és sobretot una empresa espiritual.
13. Un aspecte que va aparèixer tot sovint és **tot el que va entorn del diàleg**: ecumènic, interreligiós, amb la cultura i la ciència, amb els no-creients, etc. El diàleg és l'únic camí per a la NE, perquè és en aquest àmbit on actua l'Esperit de Déu. Demana assumir actituds i crear espais de diàleg. La iniciativa de l'Atri del Gentils n'és un exemple clar. Se'n va parlar diverses vegades.
14. Una certa novetat es pot trobar en **la menció de la “Via Pulchritudinis”** en els plantejaments de la NE. És un camí per descobrir la bellesa de Déu i és una invitació als artistes a fer-se instruments per obrir els cors de les persones vers l'horitzó de la transcendència. Tot això contribueix igualment a la pau i l'harmonia en el nostre món.
15. **Al Sínode manquen moltes veus**. Es veritat que és el “Sínode dels Bisbes”, però caldria buscar la forma de participació d'altres membres de l'Església que enriquirien el discerniment sinodal i l'obririen a noves perspectives importants per a la vida i missió de l'Església.

Ara cal esperar que Benet XVI, recollint les veus que es van escoltar durant l'Assemblea sinodal, ens proposi una exhortació apostòlica que suposi un nou impuls a la missió de l'Església.